

Əfsanəvi abidələr ölkəsi

**Birinci
məqalə**

- Ərazisi:**
1648 min kv. km
- Əhalisi:**
72 mln nəfər
- Paytaxtı:**
Tehran şəhəri
- Dövlət dili:**
Fars dili
- Dini:**
Islam
- Milli pul vahidi:**
Riyal

Həmişə İranı görmək arzusu ilə yaşamı - şam. Bəlkə də elə ona görə 2007-ci ilin martında bu istəyim gerçəkləşəndə hər şey mənə şirin bir röyanı andırırdı.

Vvlece təyyarə ilə Bakıdan Naxçıvana uçdu. Sonra 15-20 deqiqəlik yol qət edib Culfa şəhərinə çatdıq. Gömrükdən keçib o taylı-bu taylı Azərbaycanı birləşdirən körpüyə yaxınlaşdıq. Tarixdən keçib, bədii əsərlərdən oxuduğumuz Araz çayı üzerindeki bu həsrat, vüsal körpüsünün üstündə qədəm basanda qəribə hissələr bizi bürdü: "doğrudanmı bu yuxu deyil!?"

... İrana birinci dəfə getdiyimdən her şey mənə son dərəcə maraqlı gelirdi. Bütün gözəllikləri öz gözlerimlə görməyə can atırdım. İlk qədəm qoyduğumuz şəhər Ələmdar idi. Səfərimiz Novruz bayramına təsadüf etdiyindən İranın küçə və ziyarətgahlarında həmişə bir qələbəlik-lə rastlaşırdıq.

Təbrizo iki saatlıq yol olsa da Ələmdarlar müqayisədə bu şəhərin ab-havasında xeyli fərq vardi. Serin havadan birden-birə soyuğa düşdük. Təbriz ağıppaq qar örtüyünə bürünmüdüd. Ağduvaqlı gəlini xatırladırırdı.

Amma biz bu ana şəhərimizdə çox qalmadıq. Belə qərara gəldik ki, Zəncan, Qəzvin, Tehran, Qum, İsfahan və Məşhədi ziyarəti edəndən sonra qayıdanbaş Təbrizi əməlli-başlı gəzək, onun əfsanəvi gözəlliyini

daha yaxından seyr edək.

Hədilərləri qabaqlayaraq qeyd edim ki, keçdiyimiz səhərlərdə gördüyüümüz tarixi tikililər, xoş münasibət qəlbimizi o qədər oxşadı ki, deyəsən təsəssuratlarım bir jurnal yazısına sığıdırıa bilməyəcək, növbəti saylarda İslami memarlığının bu nadir inciləri haqqında söhbətimizə təkrar-təkrar qayıtmalı olacağam. Ondur ki, məqələmi dikkətinizə qısa ixtisarlarla verəcəyəm.

İranda olarkən hiss etdim ki, burada istirahət günlərinin çox mənalı keçirirlər. Ailələr park və xiyanabalar gedir, yerə palaz salır, uzanır, dincəlir və nahar edirlər. Tehranın Cəməsi, Niyaveran, Millet, Lale, Eram, Lavizan və Sətrəng kimi conneti xatirladan parkları qızılənləndirmek üçün qızıl gərkə burada olasan, hər şeyi gözlərində görüb dəyərləndirəsən.

Təbii ki, bu şəhərin gözəlliyyindən, qədim tarixi abidələrindən, bir-birindən yaraşıqlı saraylarından, zengin muzeylərindən dənmişməqələ qurtaran deyil. Bunu nəzərə alaraq səyahətinizin davamı kimi Qum şəhərindən səhəbət açmaq isteyirəm.

Qum Tehran 120 km-də yerləşir. Şose və dəmər yolları var. Şəhərin Sasani hökməti I Qubad (488-496) tərəfindən salındığı ehtimal edilir. İlk Abbasilər dövründə (VIII əsrin II yarısında) ri yaşıysız mekəməna çevrilmişdir. Hicri tarixi ilə I və II əsrlərdə Qum Isfahan vilayətinin bir hissəsi olub və Harun-ər Rəşid tərəfindən ayrılib, müstəqil olub.

Qum da özünün memarlıq incilərə məşhurdur. Əlbəttə, onlar arasında şəhərin mərkəzində yerləşən Həzərət Məsumənin məqbərəsi xüsusi yer tutur. Bu müqəddəs ziyyarətgah kompleksi İslam və İranın nefis sənət və memarlıq nümunələri xəzinəsidir. Kompleksin evvan, muzey kimi müxtəlif bölmələri, tarixi müxtəlif dövrlərinə aid əsərləri var. Buranın en qədim tarixi əsəri Elxanilər (XIII əsr) dövründə təsadüf edir.

Həzərət Məsumə ziyyarətgah kompleksində mədrəsə fealiyyət göstərir. Burada Azərbaycandan olan, dini təhsil alan gənclərə görüşdük. Onlar orada həm təhsil alır, həm də ziyyarətgahda işləyirdilər.

Məsumə xanımın ölümündən və onun qəbrinin mühafizəsindən sonra şəhər şəhərin dini ayınlarının keçirildiyi mərkəzi və şəhərin məkanı oldu. 1979-cu il İranda İslam inqilabının qələbesindən sonra şəhərin əhəmiyyəti daha da yüksəldi.

Həzərət Məsumənin ziyyarətgah kompleksi hicri tarixilə II əsrin sonunda yaradılıb. Dünya şəhərinin sekizinci imamı İmam Rzanın bacısı həzərət Məsumə xanım qardaşı ilə görüşmək üçün Mədinədən Mərv şəhərinə gelir. Quma çatar-çatmazda o xəstelenir, imamın xidmətçiləri onu Quma çatdırırlar, o isə 17 saatdan sonra vəfat edir. Məsumə xanımı basdırırlar və qəbri üstə sərdabə tikirlər. illər keçdikcə sərdabəni yeni tikililərlə genişləndirirlər.

1135-ci ildə sərdabənin üstündə günbəz düzəldilər. Hazırkı məqbərə 1515-ci ildə Şah İsmayıllı Səfəvinin əmri ilə tikilmişdir.

Məsumə xanımın məqbərəsi ətrafında məşhur şairlərin və dini rəhbərlərin qəbirləri vardır. "Feyziyyə" mədrəsesi və "Əzəm" məscidi Məsumə xanım məqbərəsinin yanında inşa edilmiş ən məşhur tarixi abidələrdəndir.

Biz Qumdan çıxıb Isfahan şəhərinə üz tutduq. Yol boyu heç bir məşəliyə, ağaclığa, yaşıllığa rast gəlmədik. Ancaq qədim şəhər və kənd xarabalıqları görünürdü. Ətraf isə dündüz yarımsəhralıqdan ibarət idi. Burada tez-tez ucu sıç, palçıqdan və baddan hörüləmə daxmalara rast gəlirdik.

Deyilənə görə, yerin üstündə görünən daxmalar qədər də yerin altında qazılmış quyu var. Bu vaxtların "soyuducusu" imiş. Orada saxlanılan ərzəq xarab olmamış.

Nəhayət, məşhur Nəqş-i-Cahana - Isfahanın yetişdik. Isfahan İranın mərkəzində, Zayəndərədə çaylı sahilində yerləşir. İranın Tehrandan sonra ikinci iqtisadi mərkəzidir.

İsfahan Aspanda adı ilə tarixə məlumdur. Sasani dövründə çox inkişaf etmişdir. VII əsrə ərəblər, 1387-ci ildə Əmir Teymur isə Isfahanı elə keçirmişdir. Isfahan Səfəvilər dövründə XVI-XVII əsrde yenidən dirçəlib və 1597-ci ildən Səfəvi dövlətinin paytaxtı olmuşdur. XVIII əsrin sonunda paytaxt Isfahanın Teheran köçürülmüş və şəhər əvvəlki əhəmiyyətini itirmişdir.

İsfahanın kohne hissəsində Çaharbağ (Dörd bağ) istiqamətində çoxlu memarlıq abidələri qalmışdır: Cümə məscidi (IX-X əsrlər), Qırqxız (1107), Sareban

(XII əsr), İmamzadə Cəfər türbəsi (XIV əsr) və s.

Səfəvilər dövründə Isfahan genişləndirilmiş, şəhərin mərkəzində zengin bəzəklili binalarla əhatə olunmuş Şah meydani, Şah məscidi (1612-1630) XVIII-XX əsrlərdə yenidən qurulmuşdur. Şeyx Zülfükkâb məscidi (1603-1618). Qeyseriyyə bazارının başlığı (XVII əsr), Ali Qapı sarayı (XV əsr; XVII əsrə genişləndirilmişdir) vardır.

Şah bağındaki saray və köşklər, divar rəsmləri və güzgülü, mozaikalarla bəzədilmiş Çəhərləsüt (Qırqx sütn, 1590) zəmanəmizə qədər gəlmış və indi də muzey kimi qorunub saxlanılır.

Mədrəsə Madərə-şah kompleksi (1706-14), Xac-u xan körpüsü (1641-66), Allahverdi xan körpüsü (1600) kimi abidələr var. Bundan başqa, Isfahan orta əsr miniatürleri ilə de məşhurdur.

Səfəvilər dövründə, Isfahan paytaxt olan vaxt şəhərin mərkəzində Nəqş-i-Cahan adlı böyük bağ var idi. I şah Abbasın dövründə bağın sahəsi böyüdü və ətrafında on iri və məşhur tarixi binalar inşa etdilər.

Yuxarıda sadaladığım abidələrin çoxu Nəqş-i-Cahanadır. Meydannın uzunluğu şimaldan-cənuba 500 m, eni isə 165 m-dir. Hicri tarixi ilə VII əsrə bu meydandı dünyada on böyük meydən hesab olunurdu.

Şah Abbasın və onun soləfləri dövründə meydən idman oyunları, on çox da qovqan oyunu və bayramları qeyd edən, hərbi hissələrin paradi keçirilən yerdə cəvirləmişdir...

• Salatin Əhmədli

